

Sveriges skola bland de mest likvärdiga i OECD

Svenska Dagbladet den 29 juni 2023

Under 2000-talet har bilden av fallande kunskaps-mässig kvalitet dominerat den svenska skoldebatten. Länge stämde denna bild också med verkligheten, då Sveriges elevprestationer föll kraftigt i internationella prov. Men för ungefär ett år sedan visade jag att den inte längre är korrekt. Sedan runt 2010 har resultaten i alla internationella undersökningar ökat bland (framför allt) elever med inhemsk bakgrund – som i dag presterar bland de bästa i världen i jämförelse med motsvarande elever i andra länder.

Min poäng är enkel. På grund av invandringen har elevunderlaget blivit mer komplicerat i den svenska skolan, som därmed har fått det allt svårare att klara kunskaps-uppdraget. Och detta måste man ta hänsyn till när man jämför skolsystemets kvalitet över tid eller med kvaliteten i andra länders system. Annars riskerar man att jämföra utfall som beror på invandrings-politik snarare än skolpolitik.

Det är därför glädjande att dessa fakta nu äntligen tycks ha accepterats. Att TV4 inledde skolavsnittet i partiledar-debatten häromveckan med orden "skolforskningen visar att svensk skola är bra" skulle inte ha hänt för något år sedan. Man har nu förstått att den förändrade demografin påverkar Sveriges resultat. Men tyvärr fortsätter man att ignorera dess effekter på utfallen i skolan mer generellt.

Detta är inte minst tydligt i den alltmer intensiva debatten om den påstått sjunkande likvärdigheten. Strax innan valet förra året menade Dagens Nyheters ledarsida exempelvis att "grundskolan [på senare år har] blivit allt sämre på att kompensera för elevernas bakgrund", något som också var utgångs-punkten i ovannämnda partiledar-debatt. I samband med att resultaten från Pisa 2018 släpptes påstod Skolverket dessutom att "[s]vensk skola är mindre likvärdig än skolan i övriga Norden".

Men att jämföra likvärdigheten i skolan över tid, eller med utfallen i andra länder, utan att ta hänsyn till invandringen är lika problematiskt som att jämföra skolsystemets kvalitet i dessa hänseenden utan en sådan justering. För när elevunderlaget blir svårare påverkas naturligtvis också skolans kompensatoriska möjligheter. Även om skolan i sig inte blir sämre på att kompensera för elevers bakgrund.

I en ny rapport analyserar jag därför hur likvärdigheten har utvecklats i Pisa och hur den står sig i jämförelse med andra OECD-länder, efter att man tar hänsyn till variationer i elev-sammansättning som kan härledas till invandring. Och resultaten stödjer inte den negativa bild av likvärdigheten som målas upp i debatten.

Det visar sig att betydelsen av elevers socio-ekonomiska bakgrund för kunskaperna inte har ökat alls sedan tidigt 2000-tal. Den svenska skolan var i Pisa 2018 också en av de mest kompensatoriska i hela OECD – och precis lika kompensatorisk som skolsystemen i övriga Norden, inklusive Finland – när man jämför lika med lika.

Samma sak gäller de flesta andra likvärdighets-mått. Spridningen i Pisaresultat mellan elever med inhemsk bakgrund har inte ökat – och den svenska skolan genererar inte större spridning i detta hänseende än skolsystemen i andra nordiska länder över lag. Likaså har betydelsen av skolors socio-ekonomiska sammansättning för kunskaperna inte ökat, när man tar hänsyn till invandringens effekter. I Sverige är denna betydelse också bland de lägsta i OECD – och på samma nivå som i övriga Norden – när man studerar elever med inhemsk bakgrund.

Intressant nog gäller detta även skolsegregationen. Den etniska skolsegregationen har faktiskt inte ökat totalt sett i Pisa. Tvärtom tycks den ha sjunkit något sedan 2006. Detsamma gäller den socio-ekonomiska skolsegregationen, där trenden bland elever med svensk bakgrund om något pekar svagt nedåt sedan 2012. Och Sverige har generellt sett inte högre skolsegregation än andra nordiska länder i dessa hänseenden.

Att skillnaderna i Pisaresultat mellan skolor har ökat visar sig också i stor utsträckning bero på invandringens effekter. Skillnaderna har faktiskt fallit något sedan 2012 – till 2006 års nivåer – när man justerar för förändrad demografi. Och inte heller i detta hänseende stod Sverige ut i Pisa 2018 jämfört med resten av Norden, med justering för att länderna har haft olika slags invandring.

Sammantaget var likvärdigheten i den svenska skolan strax innan pandemin alltså ungefär lika hög som den var i början av 2000-talet. Likvärdighets-uppdraget har visserligen blivit svårare till följd av invandringen, men skolsystemets bidrag till likvärdigheten har inte minskat. Som jag visar i rapporten stämmer denna slutsats också relativt väl överens med analyser av svenska registerdata, exempelvis i långtids-utredningen 2019.

Kanske ännu viktigare är dock att likvärdigheten i det svenska skolsystemet i den senaste Pisaundersökningen stod sig väl i jämförelse med andra länder, när man jämför lika med lika. Sverige har totalt sett ett av de mest likvärdiga skolsystemen i OECD – och når ungefär samma likvärdighets-nivåer som övriga Norden.

Den stora utmaningen är således hur vi ska lyckas kompensera för det mer komplicerade elevunderlaget som har uppstått till följd av invandringen under de senaste decennierna. Sanningen är att det inte finns några enkla lösningar på de likvärdighets-problem som invandringen har medfört – och skolan kommer inte ensam att kunna hantera dessa.

Ett nödvändigt första steg i utformningen av lösningar är dock att acceptera problem-formuleringen. Vi måste börja diskutera det svenska skolsystemets utfall på ett ärligt sätt. Att fortsätta hålla skolan ansvarig för invandrings-politikens effekter – oavsett om det rör den kunskaps-mässiga kvaliteten eller likvärdigheten – är både orimligt och kontra-produktivt. Det är helt enkelt dags att lyfta debatten på allvar.

Gabriel Heller Sahlgren